

"Såsom detta landzens jnbyggare, och serdeles den gemena allmogen, utj senaste krijget vijste een sådan vijdrigheet emoot svänksa nambnet och Eders Kongl. Maij:tz staat, som heela verlden bekant är, så har Eders Kl. Maij:tt effter krijget hollet otienligit att bruka något manskap af desse nationer under den svenska milicen, intet utan orsack befruchtandes, att sådant manskap genom des malitieusa deserterande och öfverlöpande till fienden mehra skulle skada än gagna rijket, helst emedan ingen af dhe knechtar, som lijtet för den sidsta fientlige invasionen vore här uthskrefne och monterade, blefve quare vid des compagnier utan antingen genast begofvo sig till fienden eller slogo sig till det lättferdiga snapphane partiet".

Citat ur Rutger von Aschebergs ämbetsberättelse 1693 speglade de utskrivna skåningarnas och blekingarnas inställning till tjänst i den svenska armen.

UTSKRIVNING – DEPORTERING

Skåneländska soldater deserterar. Ödehemmanen ökar.

Ända till sin död visade Karl XI på olika sätt sin misstro mot Skånelands folk. Det framgick med all önskvärd tydlighet av hans bestämmelser om rekryteringen till de skånska kavalleriregementena. Vi kan i det sammanhanget nämna som exempel de så kallade Ramswärds ryttare, som blev upphovet till Skånska Dragonregementet. Ryttarna värvades i Kronobergs län 1676. Några skåningar eller blekingar fanns emellertid inte i det här regimentet och förbudet mot rekrytering av opålitliga Skåneländare stod sig länge. Ännu 1688 bibehölls strängt kravet på att ryttarna skulle vara av svensk börd. Fortfarande var befolkningen, särskilt i norra och östra Skåne samt i Blekinge, prodansk och ännu pågick flykten till Själland, där en hel del lät värva sig i den danska krigsmakten.

Ett sätt att eliminera missnöjda och uppstudsiga element var gammalt och beprövat. De drabbades av utskrivningarna till svenska armen på andra sidan Östersjön, där de insattes i minoritetsavdelningar. I minoritetsavdelningar därför att i annat fall riskerade man, att skåningarna skulle vända sina vapen mot svenskarna i stället för mot svenskarnas "fiender". Åtskilliga exempel visar också de skånska och blekingska soldaternas lust att vid första bästa tillfälle desertera. Befann de sig i Tyskland, var inte vägen till Danmark så lång och oftast gick det den vägen.

Just på grund av den sista omständigheten kom flertalet av de utskrivna att hamna i Baltikum. 1666 sändes exempelvis 600 man till Estland och Livland, vilka haft hemortsrätt i Skåne, Blekinge och Halland. Soldater av "svensk nation" blev de aldrig. Många flydde till Ryssland eller slog sig ner i de estniska och livländska skogarna eller gömde sig hos bönderna. Några blev till och med borgare i städerna och så goda est- och livländare, att de i sinom tid skulle komma att vägra stöd åt Karl XII:s arméer då dessa fortsatte sina plundringståg i Baltikum. Än i dag finns det såväl i Estland som i Lettland och Litauen ättlingar till patriotiska skåningar och blekingar, som valde att befria sig från den karolinska armén.

Helt klart är att soldattjänsten i den svenska armén inte sågs med blida ögon i de skånska och blekingska skogshäraderna. Utskrivning till svensk krigstjänst var detsamma som dödsdom, och drabbade i första hand de yngsta och fattigaste eller de som av olika anledningar ansågs som opålitliga. Dessa ställdes inför uttagningsnämnderna, där den svenska kronan representerades av en svensk officer och av kronans länsman samt rotemästaren och hans bisittare, - de rikaste bönderna i socknen. De uttagna isolerades på platsen. Vakter i svenska soldatuniformer slöt upp med skjutklara vapen. Likt boskap på väg till slakt föres så skaran under bevakning till förläggingsplatserna. För att förhindra rymning kunde det till och med hända att offrens händer bakbands, varefter de ställdes upp på led och sammankopplades med ett gemensamt rep. Färden kunde börja, ingen kunde nu undkomma. De flesta lämnade för alltid sin hembygd, ständigt under uppsikt av den svenska överhetens knektar, för att via en utskeppningshamn överföras till ett okänt land på andra sidan Östersjön och för att gå i strid mot ett folk, som var i samma belägenhet gentemot svenskheten som de själva var!

Följderna för dem som lyckades fly innan de nådde utskeppningshamnarna, och de var inte få, - ja, något annat än flykt fanns inte. Det betydde, att de från och med flykten var fågelfria och fredlösa i sitt eget land. Att de utsatte sina anhöriga för ständiga husrannsakingar och trakasserier. Annan tillflyktsort än de djupa skogarna fanns inte för rymlingarna och om de anträffades väntade dem ett plågsamt bestialiskt dödsstraff! Allt för att de inte ville bli soldater av "svensk nation" i annat härtagat land.

De som inte lyckades att fly var den kontingent utskrivna, som under befäl av översten Clemens Gubbenhielm överfördes till Pommern före skånska kriget. En del av dem lyckades efter överskeppningen trots allt att fly, då avståndet till Skåne inte var så stort och till Danmark var det ändå närmare. Rymningarna ökade i sådan grad från förbanden i Pommern, att man från svensk sida fick se sig om efter en annan deporteringsort.

Gubbenhielms efterträdare Barthold de Mortaigne fick därför order att överföra de skånska soldaterna till Livland, "på det att tillfälle. att rymma måtte dem så mycket bättre därigenom bliva betaget". Men då kriget brutit ut och den danska flottan behärskade Östersjön fick man ta vägen över Skåne och Sverige.

I juni 1676 hade de hunnit till Kristianstad där styrkan skulle förstärkas efter nya utskrivningar i Göingebygderna. Förbandet uppgick därefter till 550 man. Karl XI retirerade som bekant mot öster efter danskarnas landstigning vid Råå. Upproret mot svenskarna spred sig lavinartat i skogshäraderna i Skåne och Blekinge. Under de omständigheterna var närvaron av ett fientligt skånskt regemente inom fästningsmurarna i Kristianstad livsfarligt. Överste Mortaigne fick också order att genast marschera norrut mot Sverige med sitt halva tusental fientliga göingar, villändare och blekingar.

Överstelöjtnanten Gustaf Fleetwood ledde den vågsamma marschen mot norr via Broby, Osby och Loshult. Ett "svenskt" regemente på väg till Baltikum under bevakning av svenska trupper!

På grund av rymningsrisken fick transporten ske endast under dagtid. Före mörkrets inbrott skulle kvarter vara intaget med nattlig bevakning av svenska officerare och soldater, "eljest torde alltför många av skåningarna praktisera sig undan", som det hette. Trots de rigorösa säkerhetsåtgärderna lyckades ett hundratal man rymma redan första dagen. Man var ju ännu i sitt hemland och visste vad som väntade. Baltikum var ett okänt begrepp långt i fjärran, varifrån ingen återvändo fanns.

De skånska och småländska skogarna var vidsträckta vildmarker. Där hade svenskarna ingen makt och befolkningen stod på rymmarnas sida. Det gällde bara att välja rätt tillfälle så man kunde undgå en svensk kula i ryggen. Resterna av det skånska förbandet nådde så småningom svenskarnas högborg vid Mälarens utlopp och vid julen 1676 var de framme i Riga. I sin berättelse till krigskollegium uppgav Fleetwood om transporten, att av det förband som avtågade från Kristianstad i juni återstod enbart 230 man. 282 hade deserterat medan 33 man hade avlidit i Livland, resten noterades som saknade. Efter nya deserteringar i Livland över till de ryska styrkorna, uppdelades resterna av skåningarna på olika garnisoner på sådant sätt, att de alltid var i minoritet gentemot svenska och finska soldater och genom det kunde också bevakningen allttjämt fortsätta.

Ingen av dessa skånska soldater, som representerade ett stort antal socknar i Skåne, fick återse sitt skånska fädernesland. De överlevande integrerades med tiden i det livländska samhället som timmermän, skomakare, tunnbindare, mjölnare med mera. En del ingick äktenskap med livländska flickor ooh bildade nya skånsk-livländska familjer. Andra hade fått lämna hem, familj, hustru och barn i Skåne och Blekinge, vilket betydde skilsmässor som kom att vara livet ut, under tvånget att på bästa möjliga sätt anpassa sig efter den bittra nödvändighetens lag.

Kanske någon av dem kom att hamna i fästningen Nyenskans i Ingermanland. Där höll skåningarnas närvaro på att ta en ända med förskräckelse, då de hotade att skära halsen av sina officerare och överlämna fästningen till ryssarna!

Utskrivningarna fortsatte även efter skånska krigets slut. Så till exempel utskrevs skånska soldater avsedda för en hjälpstyrka till Holland som svenskarna utlovat 1688. Kungens motiv för denna och liknande utskrivningar var, att då kunde lika många svenskar stanna i Skåne! Under dessa utskrivningar begicks det svåra övergrepp av den svenska militären, med ty åtföljande motstånd från befolkningens sida. von Ascheberg uppgav i en skrivelse till överstarna Gyllenstierna och Gyllenpistol den 27 november 1688, att många övergrepp förekommit och att åtskilliga skåningar flytt över gränsen till Småland, medan andra gömt sig i de skånska skogarna. Majoren Lars Gyllenpamp noterade i oktober samma år, att allmogen i Skåne endast med största tvång kunde förmås att taga krigstjänst.

I slutet av oktober marscherade de utskrivna soldaterna mot Göteborg under befäl av den beryktade överkrigskommissarien Sven Erlandsson Ehrenflycht. Styrkan bestod huvudsakligen av, som man sade, "lösdrivare", och "obstinata bonddrängar". Trots sedvanliga säkerhetsåtgärder med marsch under dagtid och nattlig bevakning i kvarter, lyckades en stor del att rymma innan de kom fram till Göteborg. von Ascheberg skrev till kungen om den föreskrivna bevakningen, "eljest torde alltför många helst av skåningarna praktisera sig undan".

Allt som skedde i den här vägen var en utomordentlig värdemätare på vilken försvarsvilja de härtagna i Skåne och Blekinge hyste, när det gällde att bära vapen för sina förtryckare. Det är också en av förklaringarna till det våldsamma folkupproret i Skåneland under dessa ödesdigra decennier, ty någon annan utväg än att ansluta sig till de talrika friskytteskarnorna eller enrollera sig i danska armén fanns inte. Och som sagts, genom att skicka ut tvångsutskrivna från Skåneland kunde man i stället låta den svenska militären stanna i Skåne, "riket till icke ringa säkerhet".

Upptagandet av de talrika ödehemmanen ingick som ett särskilt instrument med avseende på utskrivningarna. Sålunda utfärdade Karl XI order om utskrivningar i Skånelandskapen den 26 november 1679. Av plakatet framgick, att en rote om sex bönder skulle uppodla ett ödehemman i stället för att uppsätta en man till krigstjänst. Påbudet drabbade de utarmade bönderna synnerligen hårt och blev genast oerhört impopulärt och svenska regeringen tvingades upphäva detsamma något år efter Gyllenstiernas död.

Med tanke på ödehemmanens antal tedde sig sannolikt uppgiften som omöjlig. Redan i maj månad 1677 kunde landsbokhållaren Isac Larsson Stiren rapportera, att hela fyra socknar i Torna härad och två socknar i Frosta härad var öde och bönderna flydda. I november samma år uppgick ödesocknarna i Frosta härad till inte mindre än nio. Samtidigt meddelade kontributionskommissarien Carl Paulin, "att Rönneberga, Onsjö och Harjagers härader var totalt ruinerade". Antalet ödehemman var påfallande stort särskilt i Landskronatrakten. Av 815 mantal i de omtalade häraderna var inte mindre än 574 öde enligt 1679 års landsbok.

Samma dag som kungen utfärdade utskrivningspåbudet, gav han i ödehemmansfrågan ett öppet brev till alla svenskar inom de "gamla gränserna", att de skulle få så kallade frihetsår och rätt att rusta därest de ville upptaga skånska ödehemman. Frihetsåren, längst tre, innebar i stort sett frihet från skatter och befrielse från utskrivning. Kungens åtgärd i det här avseendet får ses mot bakgrunden av hans strävan, att uppmuntra inflyttning av svenskar, eller som han sade, av "nationellt folk".

Att antalet ödehemman kom att öka får bland annat även ses mot bakgrund av hotet om nya utskrivningar. Många bönder övergav desperat allt vad de ägde och flydde över sundet till den då vanliga tillflyktsorten - Själland. Förhållandet styrks på olika sätt och av bland andra, förut omtalade överkrigskommissarien Sven Erlandsson Ehrenflycht, vilken särskilt pekade på flykten från Blekinges och norra Skånes skogstrakter. Tillståndet tog till slut sådana proportioner, att de svenska myndigheterna tvingades spärra av alla tänkbara övergångar till Bornholm och Själland.

Det här med murar och spärrar i dagens Europa är således inte något modernt påfund, - åtminstone vad det gällde denna typ av ridå synes det således, som om svenskarna rent av varit föregångare. Det återstår emellertid att se om de moderna järnridåerna kommer att bli lika effektiva och långvariga som den svenska i Öresund. Denna upphörde ju inte förrän under Bernadotternas regering i mitten av 1800-talet!